

SOVJETUNIONENS EKONOMISKA KRIG

Av CUNCTATOR

Krig, men ekonomiskt krig.

DET BEHÖVS inga militära maktmedel för att Sovjetunionen skall kunna göra sig till herre över världen. Det var kontentan av Chrusjtjovs sextimmarstal, då XXI. partikongressen öppnades den 27 januari. Hans tankegång ligger helt i linje med en av de grundläggande marxistiska teserna: ekonomin avgör det politiska skeendet. Denne oberäknelige praktiker till partisekreterare kan alltså, åtminstone i detta avseende, räknas som en rätttrogen marxistisk teoretiker, ett förhållande som bör komma väl till pass, nu när han också låtit hylla sig som lärans store tänkare och utan tvivel allvarligt kandiderar till en plats sida vid sida om Lenin och Stalin i mausoléet på Röda torget.

Hans yviga fredsgester, hans bevekande tal om avspänning, hans inbjudan till Eisenhower, allt passar väl in i en systematisk strävan för att åstadkomma en längre fredsperiod. Visserligen låter han ryssarna då och då skramla med sina kärnvapen för att hålla skräck i den västliga världen. Han håller grytan kokande i Berlin på ett sätt

som inte utesluter, att en plötslig s. k. olyckshändelse kan inträffa och utlösa det varma kriget. Men det förefaller föga sannolikt, att ryssarna skulle vilja driva saken dithän. De har ett annat tvångsmedel, den ekonomiska kampen, som på lång sikt, i samband med subversiv verksamhet, kan vara väl så effektivt som det varma kriget. Chrusjtjovs numera mångciterade deklaration på hösten 1957: »Vi förklarar krig på handelns område», åtföljdes visserligen av ett finkänsligt »Förlåt uttrycket». Men uttrycket behöver inte förlåtas. Det täcker utmärkt realiteten bakom den våldsamma ekonomiska aggression som Sovjet i flera år riktat mot västern och som utgör ett av de allvarligaste momenten i världssituationen för tillfället.

Den ekonomiska krigsmaskinens skavanker och styrka.

Det vapen som skall användas är Sovjets ekonomiska resurser på alla områden, koncentrerade i bl. a. den nya sjuårsplan som publicerades den 13 november förra året och

slutgiltigt antogs vid den XXI. partikongressen. Av Chrusjtjovs ord att döma skulle fullföljandet av denna plan med en naturkrafts oemotståndlighet föra fram Sovjet till en position, från vilken erövringen av världen skulle möjliggöras med ekonomiska medel.

Det är alldeles uppenbart, att förverkligandet av sjuårsplanen kommer att innebära ett oroväckande ekonomiskt hot mot den västliga världen. Den snabba utvidgningen av den kemiska industrien, av oljeindustrien, av järn- och stålindustrien, förbättringen av bostadssituationen, förkortningen av arbetstiden och höjandet av den allmänna levnadsstandarden kommer att väga tungt i tävlingen med Väst. Man bör dock betrakta hotet med besinning och icke överväldigas av jubelropen från den XXI. partikongressen. Det finns också mycket gnissel i det ekonomiska krigsmaskineriet som är värt att hålla i minnet inför de övermodiga proklamationerna.

Den 10 augusti förra året fälldes ett yttrande som i och för sig inte kunde tyckas så märkligt, men som dock utgjorde ett symptom på vilka svårigheter man brottas med. Det var Chrusjtjov, som i ett invignings-tal vid kraftverket i Kujbysjev förklarade, att arbetena på vattenkraftverken skulle minska till förmån för värmekraftverken.

Det var uppseendeväckande från två synpunkter. *Dels* är vattenkraft billigare än värmekraft, även om det

är dyrare att bygga ett vattenkraftverk än ett värmekraftverk. I längden blir vattenkraftverken dock förmånligare, men det går inte så snabbt att färdigställa dem. *Dels* hade man i sjätte femårsplanen kraftigt understrukt, att vattenkraftverken skulle ha förtursrätt framför värmekraftverken. Vattenkraften, sades det då (1955), var en av hörnstenarna i den fortsatta industrialiseringen. Och nu gjorde man sålunda en kovändning av format. Det fordrades en förklaring och den levererades av Chrusjtjov, som sade att det skulle gå fortare att bygga värmekraftverk än vattenkraftverk. Därmed skulle man vinna tid i den ekonomiska kapploppningen med Väst. Det var mycket viktigt. Men han nämnde också, att man i allmänhet måste ta hänsyn till tidsmomentet vida mer än man hade gjort tidigare. I denna klagan återspeglar sig bl. a. ett starkt behov av lönsamhetsbedömningar på grundval av räntebegreppet. Men i stället för att våga tala om den bannlysta kapitalistiska räntan laborerar Chrusjtjov med tidsbegreppet, vilket i detta sammanhang är identiskt som mätare på lönsamheten.

Bakom kravet på att ta mera hänsyn till tidsmomentet, för att nu tala med bolsjevikisk tunga, skymtar man betydande bekymmer med investeringsmedel och arbetskraft. Det är ingen nyhet. Ryssarna har haft stort besvär på dessa områden under många år. Sjuårsplanen ger

dessutom belägg för att resurserna helt enkelt inte räckt till, vilket i och för sig inte är så konstigt, när man nu skall försöka »göra allt på en gång». Beslutet om att prioritera värmekraftbyggena kan sålunda tas som en indikation på febertemperaturen inom det sovjetiska näringslivet.

När ryssarna nu drar in på vattenkraftprogrammet, kommer de att spara stora mängder cement och stålkonstruktioner. Det finns många områden där de kan komma till användning. Särskilt framträdande är behovet på *byggnadsfronten*. Den sovjetiska bostadssituationen är som bekant bedrövlig, så bedrövlig, att den förmodligen är produktivitetshämmande. Det är därför ganska förklarligt, att Chrusjtjov satt in en betydande energi på att söka få rätsida på bostadseländet. Graden av energi framgår av att man 1957 byggde 50 miljoner m², 1958 ca 68 miljoner m² och i sjuårsplanen räknar med ett årligt genomsnitt på mer än 94 miljoner m² golvyta.

Det är inte bara på bostadsområdet som man sitter illa till. Mitt i centrum på hela det ekonomiska uppbyggnadsarbetet ligger *järn- och stålindustrien*. Där är det inte heller väl beställt. Det krävs mer och mer stål. I rysk press och i ryska tidsskrifter har högljutt klagats över stålverkens oförmåga att fylla behoven. Särskilt irriterad har man varit över att maskinindustrien fått arbeta utan att kunna utnyttja full

kapacitet. Orsaken till stålverkens svårigheter är bl. a. att malmtillförseln har blivit en trång sektor, inte så att det inte finns nog med malm, utan därför att tillförseln är besvärlig. Ryssarna befinner sig mellan Scylla och Charybdis. Antingen måste de lägga ner stora kostnader på att borra sig ner 5–600 m i trakterna kring Kursk, där det finns stora fyndigheter högvärdig men mycket svårbruten malm, eller också får de ge sig iväg österut till Kazakstan eller andra områden i Sibirien, där det finns mängder av lättbruten men lågvärdig malm, som kostar dem mycket att anrika. — Hur ryssarna än gör, och det ser ut som om de beslutat sig för det senare: dvs. att gå österut, så behöver de enorma investeringar. Själva räknar de med 48 miljarder rubel i investeringar fram till 1970 enbart för brytning och beredning av malm.

Det var också speciellt inom järn- och stålindustrien som man 1955–1957 kunde urskilja påtagliga tecken på avmattning i produktionsökningstakten, en följd av de knappa investeringstillgångarna. De otillfredsställande resultaten bidrog säkerligen i hög grad till att påskynda beslutet om en allmän *decentraliseringsreform* inom industrien för att få fram bättre produktivitet. En sådan påbörjades 1/7 1957. Man hade tydligen börjat tvivla på den programenliga välsignelsen av sträng centralplanering och centralkontroll. Man frå-

gade sig, om det inte i dessa trots allt låg en produktivitetshämmande faktor och om det inte skulle gå bättre, om man lättade något på centraliseringen. Så försökte man något nytt. Man bildade en mängd nya ekonomiska områden och delegerade en del planerings- och kontrollmakt till dem. Detta ledde emellertid till ett icke önskvärt resultat. Man började styra och ställa alldes själv ute i landet och kom snart i konflikt med centralplaneringen. Den gryende partikularismen slogs emellertid ner, delvis med hårda medel. Men trots allt innebär nog reformen en viss liberalisering jämfört med tidigare. Det ekonomiska resultatet har emellertid ej blivit överväldigande, även om en viss produktivetsförbättring kan spåras inom maskinindustrien. På stålområdet har man emellertid inte kunnat avhjälpa bristen helt, även om krissituationen torde ha lättat. Därför gör man också enorma ansträngningar för att utvidga industrien och skall enligt den nya 7-årsplanen satsa 100 miljarder på den. Svårigheterna inom stålindustrien torde på litet längre sikt kunna beräknas vara av övergående natur.

Man frågar sig varför ryssarna måste ha så mycket stål. Svaret ger sig i det närmaste självt. Det behövs mycket stål för det stora utvecklingsprogrammet. Man kan särskilt peka på ett sådant område som olje- och gasproduktionen, där det ingalunda råder något bristbe-

kymmer. Där föreligger ett jättelikt nybyggnadsprogram för oljecистерner, olje- och gasledning. Under 1958-1965 skall man bygga 25 000 km olje- och 26 000 km gasledningar. Det visar hän på att något väsentligt håller på att hända på bränsleförsörjningsområdet. För en 7-8 år sen ansåg man närmast, att oljesituationen i Sovjet var så bekymmersam att den utgjorde en krigshindrande sektor. Situationen är nu radikalt förändrad. Utvecklingstrenden är utomordentligt god. Chrusjtjov försäkrar, att fyndigheterna är outtömliga. Man kommer också, enligt 7-årsplanen, att mer och mer gå över till olje- och gaseldning, vilket innebär ett betydligt förbilligande av alla tillverkningsprocesser. För tillfället har Sovjet större oljeproduktion än som kan tas om hand av raffineringskapaciteten.

Här har nu pekats på en del skavanker i den sovjetiska ekonomiska apparaten, eller, om man så vill under nuvarande auspici, i det marxistiska ekonomiska krigsmaskineriet. Man bör ha en klar blick för ryssarnas svårigheter att genomföra sjuårsplanen. Men man bör fördenskull inte, som på många håll på kontinenten, låta sig förledas till ett önsketänkande, att Sovjet nått höjden av sin produktionsökningstakt och nu inträder i ett betydande avmattningsskede. Det kan hända att man de närmaste åren får ett lugnare tempo än i början av 50-talet. Kraften därbakom

är dock tillräckligt stor för att kunna åstadkomma produktionsökningens resultat som är vida överlägsna vad man är van vid i väster. Sjuårsplanen utgör ett allvarligt hot mot den i många avseenden oeniga västern.

Det ekonomiska krigets strategi.

Frågan blir då på vad sätt ryssarna tänker använda sig av sin ekonomiska apparat för det ekonomiska kriget. Chrusjtjovs berömda krigsförklaring kan kompletteras med ett annat yttrande av honom: »Vi värderar handel minst för ekonomiska skäl och mest för politiska.» Det är också uppenbart, att ryssarna med sin handel och övriga ekonomiska engagemang bl. a. söker dominera satellitstaterna och näraliggande stater i väster utanför järnridån, som t. ex. Finland och i viss mån Österrike. Det för en ekonomisk infiltrationspolitik i flera underutvecklade länder, vilken syftar till politiska omgrupperingar med resultat av direkt militära och strategiska förskjutningar i maktgrupperingen genom att de infogas i Östblocket eller i varje fall undanryckes västern. Därmed ändras förutsättningarna för de dittills gällande militära dispositionerna. Motiven för den ekonomiska offensiven mot de högindustriella västliga länderna är emellertid oklara.

Beträffande dominansen av *satelliterna* kan man bl. a. uppmärksamma den stigande betydelse som

Sovjets stora oljetillgångar kommer att få. Oljeledningsprojektet pekar till stora delar utanför landets gränser. En ledning skall dras till Memel vid Östersjön, en skall via Polen gå till Frankfurt an der Oder med en årskapacitet på 4,6 miljoner ton, en till Tjeckoslovakien. Därigenom infogas dessa länder genom den viktiga bränsleförsörjningen än mera i det sovjetiska integrationsmönstret. En biverkan kommer att gå ut över Polen, som hittills baserat sin ekonomi på kol-försörjning till Öst och Väst. Följden blir, om kolet undantränges som bränsle, utan tvivel svåra omställningsproblem och ökat beroende. Sovjet har dessutom slutit ett komplicerat oljeavtal med Österrike, genom vilket landet ekonomiskt bindes till Östblocket mer än tidigare. Bakom utbyggnaden av oljeledningarna till Östersjön kan man spåra tanken på en framtida oljeoffensiv med förmodligen avgörande betydelse för oljeläget i Östersjöbäcken.

Gentemot de *underutvecklade länderna* följer Sovjet ett särskilt schema i den ekonomiska offensiven, varvid en hel rad av ekonomiskt-tekniska hjälpmedel kommer till användning.

Mest bekant är de omfattande krediterna. Detta är ett populärt medel, som i och för sig har ett stort propagandavärde genom att de hjälper de underutvecklade länderna i deras kapitalbildning. Dessutom leder kreditgivningen i

regel över till en mängd andra ekonomiska aktioner i mottagarlandet. Krediterna löper i regel också med mycket låg ränta, ofta 2-2,5 procent, vilket uppskattas icke blott från ekonomisk utan i vissa fall också från religiös synpunkt. Avbetalningarna på lånen är i regel förmånliga. Avtalen löper på lång sikt. Tolv år är inte ovanligt.

Krediterna lämnas inte till vad som helst. Det förekommer nästan aldrig att de lämnas för konsumtionsvaror. Det är i stället kapitalvarorna som förekommer i stor mängd på kreditlistorna. Dessa binder låntagaren betydligt mer än konsumtionsvarorna. Först måste nämligen ryssarna lämna teknisk hjälp för att sätta upp och få igång de ifrågavarande maskinerna. Den tekniska hjälppersonalen är vanligen propagandistiskt väl utbildad och kan lätt bli ett stöd för subversiv verksamhet. Sedan kommer behovet av service och reservdelar, som bidrar till att upprätthålla de etablerade förbindelserna.

Allra helst ger ryssarna krediter till något specifikt projekt: kraftverk, järnverk, cementfabriker, tekniska institut etc. Därigenom uppstår identitet mellan krediten och det synliga resultatet. Kraftverket etc. ligger där som ett synligt bevis på det ryska lånet, vilket blir en påtaglig och viktig ingrediens i propagandan.

Håller sig låntagaren inom ramen för de givna kapitalvaruprojekten, brukar ryssarna inte vara

kinkiga. De har veterligen aldrig företagit några för låntagaren irriterande lönsamhetsundersökningar eller provningar.

I kreditgivningens spår följer vanligen en ökad export till låntagarlandet, vilken vanligtvis också kombineras med en ökad rysk import från landet. På så sätt sammanlänkas länderna mer och mer.

Sovjet och östblocksländerna strävar vidare efter att lägga handelsförbindelserna på bilateral bas. I det östtyska kommunistpartiets tidning Neues Deutschland, som på detta område ofta är mer frispråkig än de ryska tidningarna, läses esomoftast högstämnda lovord om det bilaterala handelssystemets förträfflighet, reda och ordning till skillnad från den västerländska multilateralismens oreda och förvirring. Det är emellertid inte bara »ordning och reda» som Sovjet och andra östblocksstater eftersträvar i sina handelsförbindelser med de underutvecklade länderna. Det är också, eller snarare, bundenhet. I ett bilateralt handelsförhållande får det ifrågavarande landet svårt att utnyttja alternativa handelsvägar, vilket verkar starkt bindande. I ett bilateralt förhandlande markeras även det större landets övertag mera än vad som är fallet vid multilaterala förhandlingar.

Sovjet försöker även på andra områden binda sin handelspartner, bl. a. på valutaområdet. Med många underutvecklade länder sker handeln med inkonvertibla rubler. Mot-

parten kan då inte utnyttja eventuella rubelöverskott. — Däremot avräknas Sovjets handel med Väst vanligen i transferabla sterling. — Ett annat av ryssarna uppskattat instrument för att handelsmässigt binda ett land är långtidskontrakten. Sådana leder ofta till att leverantörerna förlorar sina förbindelser på andra marknader och sedan har svårt att knyta an till dem igen. Ryssarna brukar emellertid framhålla, att dessa långtidskontrakt bör vara eftersträvansvärda, eftersom de garanterar säkra leveranser under lång tid.

Till slut kan man peka på den roll av räddande ängel som Sovjet då och då ikläder sig genom att uppköpa olika råvaruländers överskottsproduktion, som visat sig omöjlig att avsätta på andra marknader. Den popularitet som landet därigenom förvärvar hos affärsmän och producenter utnyttjas sedan skickligt av propagandan.

De länder som Sovjet i första hand riktat sitt ekonomiska intresse mot är: Indonesien, Nepal, Afganistan, Förenade Arabrepubliken, Jemen och i viss mån Indien. Man bör också fästa uppmärksamhet på ett land inom den nordiska gemenskapen, nämligen Island, där Sovjets ekonomiska infiltration börjar bli alltmer oroande.

Medan ryssarna nu för detta ekonomiska krig mot vissa strategiskt viktiga underutvecklade länder, vad händer då på Sovjets ekonomiska front mot den *västliga världens in-*

dustrialiserade länder? Som vi vet har dessa länder under det senaste året utsatts för upprepade offerter på råvaror och basmaterial: tenn, aluminium och trä, där priserna legat uppseendeväckande lågt. Det har i hög grad oroat de västliga marknaderna, och man har på många håll uppfattat det som avsejktliga störningar från rysk sida.

Trots Chrusjtjovs yttrande, att han värderar handeln mindre från ekonomisk och mer från politisk synpunkt, får man nog ställa sig skeptisk mot att aktionerna har direkt politisk karaktär, låt vara att ryssarna får störningarna på köpet.

Tendenserna i hela detta spel är mycket motstridiga. Men det finns en tolkning som kan tänkas ha en del fog för sig, och det är denna: Ryssarna måste importera maskiner västerifrån för sitt stora uppbyggnadsprogram. Man kan förutse, att detta behov kommer att förefinnas en lång tid framåt. Ryssarna har f. n. mycket litet att erbjuda västern i utbyte, med undantag för vissa råvaror och basmaterial, som visat sig begärligt i väster. Det är möjligt, att ryssarna insett detta sammanhang och därför inriktar sig på en sådan produktion av dessa varor, att de tryggar tillräckliga exportkvantiteter för att finansiera sin maskinimport västerifrån. Av intresse är att notera, att man enligt Mikojan räknar med »en fördubbling av handeln med de kapitalistiska länderna under denna period». Det skulle därför inte för-

våna, om man på trämarknaderna och om några år också på oljemarknaderna kan räkna med fortsatt och kommande ryska utbud till låga priser.

Försvar och motanfall.

Vad gör de västliga staterna för att möta Sovjets ekonomiska anfall? Det finns inte något samlat program. Förenta Staterna går visserligen i spetsen med jättelika ekonomiska hjälpprogram, där sådana kan sättas in. Det erbjuder sitt eget ekonomiska system som ett motprogram. Men man tvivlar på sina håll på dess bärkraft i den träffning som förestår och ifrågasätter en omprövning. Betecknande är Adlai Stevensons yttrande i maj 1958: »Den smygande krisen betyder slutet på ett helt ekonomiskt system och aktualiserar den avgörande frå-

gan om vad vi skall få i dess ställe. Vi bevittnar, tror jag, de sista stadierna av det gamla världsomfattande, självreglerande systemet för internationell handel och investeringsverksamhet, ett mönster som vi i Amerika i stort sett betraktat som något självklart». Pekar sådana yttranden, i samband med de utan tvivel nödvändiga ekonomiska enhetssträvandena i Europa, fram mot ett förändrat utrikesekonomiskt försvarssystem, framvuxet under hotet av Sovjets ekonomiska krigföring, ett system i vilket den statliga dirigismen spelar en större roll än tidigare? Det är i så fall ett sinistert resultat, om vi skulle tvingas in i ett utrikes-ekonomiskt handlingsmönster, som helt skiljer sig från det vi nu söker förverkliga, men som desto mera liknar det vi söker undvika, som vi försvarar oss mot och som vi vill bekämpa.